

Dig Advies
22-6-16.

Ministerie van Economische Zaken

Aan: Team Vergunningen Natuur

Rijksdienst voor ondernemend
Nederland
Team Advisering Natuurwetgeving

Croeselaan 15
3521 BJ Utrecht
Postbus 8242
3503 RE Utrecht
www.rvo.nl

Contactpersoon
5.1.2e
Adviseur Natuurwetgeving

M 5.1.2e
@ 5.1.2e @rvo.nl

Utrecht, 22-juni-2016

memo

Betreft: Advies FF/75C/2016/0024

Beste collega,

Hierbij ontvangt u het ecologisch advies van Team Advisering Natuurwetgeving (ANW) over de aanvraag **onderhoud woningen KleurrijkWonen** met aanvraagnummer FF/75C/2016/0024, van **ecologisch adviesbureau Viridis B.V.**

Op basis van dit advies voorziet ANW ten aanzien van de **gewone dwergvleermuis, laatvlieger, ruige dwergvleermuis, huismus, gierzwaluw geen** belemmeringen om het project uit te voeren met inachtneming van de beperkingen en voorwaarden.

0. Aanvraaggegevens

Soort aanvraag: nieuwe ontheffingsaanvraag voor de periode van 1 februari 2016 tot en met 31 december 2021.

Doel: Het uitvoeren van "energetische" werkzaamheden en regulier onderhoud aan de aangevraagde wooncomplexen om de energiekwaliteit van de woningen te verhogen.

Werkzaamheden:

- het (na)isoleren van spouwmuren
- aanbrengen van dakisolatie
- het vervangen van kozijnen met HR++ glas, condens- en vochtbestrijding
- het uitvoeren van diverse reguliere onderhoudswerkzaamheden

Ligging plangebied: Het betreffen de plaatsen:

- [redacted] buiten verzoek
- Culemborg, 219 woningen verspreid over 5 complexen

- [redacted]
- [redacted] buiten verzoek
- [redacted]
- [redacted]
- [redacted]

- [redacted] buiten verzoek

Zie ook figuur 1, blz. 5 en tabel 1, blz. 6 overzicht van de te onderzoeken woningen van KleurrijkWonen per plaats met het corresponderende complexnummer, rapport broedvogel- en vleermuizenonderzoek aan woningen van KleurrijkWonen 2015, Bureau Viridis, januari 2016.

Zoogdieren

- gewone dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*); art. 9 en 11¹
- laatvlieger (*Eptesicus serotinus ssp. serotinus*); art. 9 en 11¹
- ruige dwergvleermuis (*Pipistrellus nathusii*); art. 9 en 11¹

[redacted] buiten verzoek

Zoogdieren

1. Onderzoeksmethode en resultaten

Het ecologisch onderzoek naar aanwezigheid en verspreiding van de gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis en laatvlieger in het plangebied is **voldoende**.

Het onderzoek was gericht op het vaststellen van verblijfplaatsen. Gezien de werkzaamheden aan gebouwen is het onderzoek niet gericht op vlieg- en/of migratieroutes in de betreffende plangebieden of omgeving omdat negatieve effecten hierop kunnen worden uitgesloten.

Het onderzoek naar vleermuizen is conform het vleermuisprotocol 2013 uitgevoerd. Per wijk is met 2 à 3 personen onderzoek gedaan. Om het grote aantal woningen goed te kunnen overzien, is een veelvoud inventarisatiemomenten ingezet. Gezien de grote omvang van het project en de verspreide ligging van de complexen is het niet uit te sluiten dat er desondanks verblijfplaatsen gemist zijn. Dit is in het bijzonder te verwachten bij zomerverblijfplaatsen. Solitaire in- of uitvliegende dieren kunnen makkelijk worden gemist. In tegenstelling tot kraamverblijven waarbij een groot aantal dieren uitvliegt of een paarverblijfplaats waarbij een mannetje gedurende langere tijd baltsgeluiden laat horen en daardoor makkelijk traceerbaar is. Aanvrager heeft het onderzoek (deels) buiten het plangebied uitgevoerd. Er zijn verschillende waarnemingen buiten de complexen/plangebieden meegenomen in de resultaten. Deze zijn gerapporteerd in de bijlagen van het projectplan met de exacte locaties. Ook hier geldt dat het waarschijnlijk is dat er verblijfplaatsen gemist zijn. Op basis van de resultaten uit het onderzoek concludeert ANW dat de omgeving functioneert als een netwerk van vleermuizen. Onderstaand wordt per plaats en complex een korte weergave gegeven over de verblijfplaatsen die binnen de plangebieden zijn vastgesteld. Bij het aantreffen van zomer-, kraam- en paarverblijfplaatsen stelt ANW dat er vanuit gegaan mag worden dat deze gedurende de winterperiode kunnen functioneren als

winterverblijfplaats. Tot op heden is geen goede onderzoeksmethode voor handen om een winterverblijfplaats van een enkel individu vast te stellen.

Massawinterverblijfplaatsen ontbreken in het plangebied. De aanvrager heeft aangegeven dat grote massieve gebouwen die hiervoor geschikt zijn ontbreken in het plangebied. Gedurende de onderzoeken zijn er rondom de complexen/plangebieden foeragerende vleermuizen waargenomen.. Er is geen sprake van essentiële foerageergebieden door de aanwezigheid van voldoende alternatieven in de omgeving. Bovendien zijn de werkzaamheden enkel gericht op de woningen, groenvoorzieningen blijven gehandhaafd.

5.1.2e

buiten verzoek

Culemborg, 219 woningen

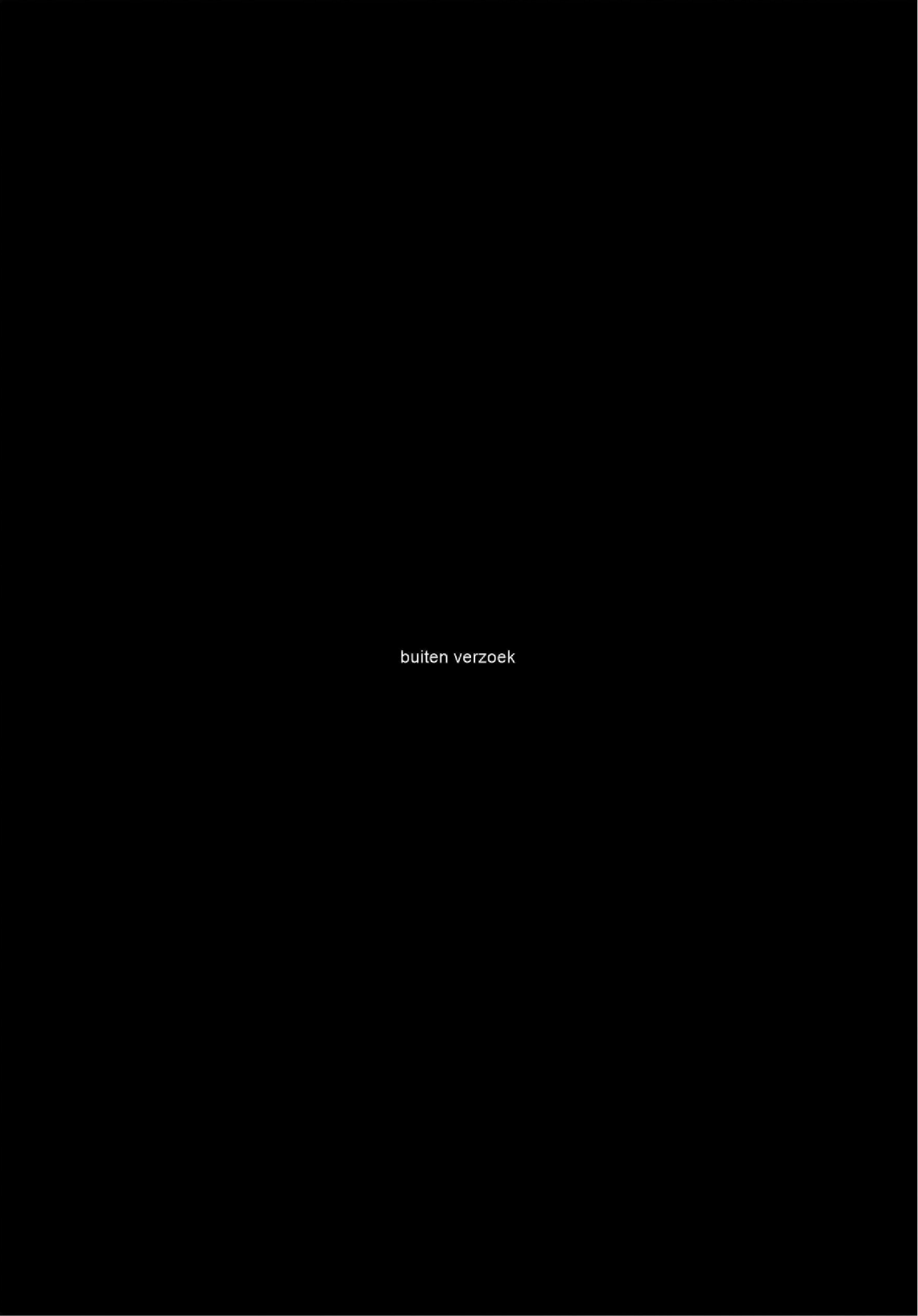
Het onderzoek in Culemborg is uitgevoerd op 9 en 29 april, 15 en 18 mei, 9, 10, 17, 26, 28 en 29 juni, 5 en 6 juli, 29 augustus, 24 en 29 september 2015, onder goede weersomstandigheden, door 2 à 3 terzake kundigen. In bijlage 1 projectplan zijn de onderzochte complexen gearceerd.

Gewone dwergvleermuis:

- In complex 100060 zijn 2 zomerverblijfplaatsen en tevens 11 paarverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis waargenomen.
- In complex 100100 is 1 zomerverblijfplaats en tevens 1 paarverblijfplaats van gewone dwergvleermuis waargenomen.
- In complex 100150 zijn 2 kraamverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis waargenomen op basis van minimaal 30 in- en uitvliegende exemplaren.
- In complex 100400 zijn 2 zomerverblijfplaatsen en 4 paarverblijfplaatsen van gewone dwergvleermuis waargenomen.

- In complex 100410 is 1 zomerverblijfplaats en 1 paarverblijfplaats van gewone dwergvleermuis waargenomen.

buiten verzoek

buiten verzoek

buiten verzoek

2. Mitigerende maatregelen aanvrager

De door u voorgestelde maatregelen zijn **voldoende** beschreven om de aanvraag te kunnen beoordelen. Hieronder wordt omschreven wat de algemene maatregelen voor alle complexen zijn voor het ongeschikt maken en een richtlijn voor het creëren van alternatieve verblijfplaatsen. Vervolgens wordt per complex specifiek aangegeven hoe alternatieve verblijfplaatsen worden gecreëerd.

Maatregelen van toepassing op alle complexen

Ongeschikt maken

- Het ongeschikt maken van verblijfplaatsen wordt gerealiseerd door het aanbrengen van exclusion flaps.
- De exclusion flaps worden geplaatst in de minst schadelijke periode van vleermuizen, dus buiten winterrust en kraamperiode.
- De kraamperiode van gewone dwergvleermuis loopt globaal van 15 mei t/m 15 juli.
- De kraamperiode van laatvlieger loopt globaal van 1 mei t/m 31 juli.
- De winterrustperiode van vleermuizen loopt globaal van 15 november tot 15 maart.
- Het afplakken van de verblijfplaatsen wordt enkel uitgevoerd wanneer de avondtemperaturen voor een aantal dagen aaneengesloten hoger zijn dan 10 °C.
- Er wordt door een ter zake kundige ecooloog gecontroleerd of de woningen, na het plaatsen van de 'exclusion flaps' nog in gebruik zijn door vleermuizen.

Mitigerende maatregelen

- Bij de gewone dwergvleermuis worden met een factor 4 nieuwe verblijfplaatsen gerealiseerd, die dezelfde functie kunnen vervullen als de zomer- kraam en paarverblijfplaats die verloren gaat.
- Indien het gaat om het aanbieden van een geschikt alternatief voor een verblijfplaats met als functie kraamverblijfplaats van gewone dwergvleermuis zal gebruik gemaakt worden van een grotere inbouwkast of geschakelde inbouwkasten (bijvoorbeeld Schwegler 2FR).
- Bij de ruige dwergvleermuis zullen met factor 4 nieuwe verblijfplaatsen gerealiseerd worden die dezelfde functie kunnen vervullen als de verblijfplaats die verloren gaat.
- Voor de kraamverblijfplaatsen van de laatvlieger is het noodzakelijk om maatwerk te leveren, er zullen 2 grote geschikte alternatieve kraamverblijfplaatsen worden aangeboden in de directe omgeving van de oorspronkelijke kraamverblijfplaats, bij voorkeur op dezelfde koppevel.

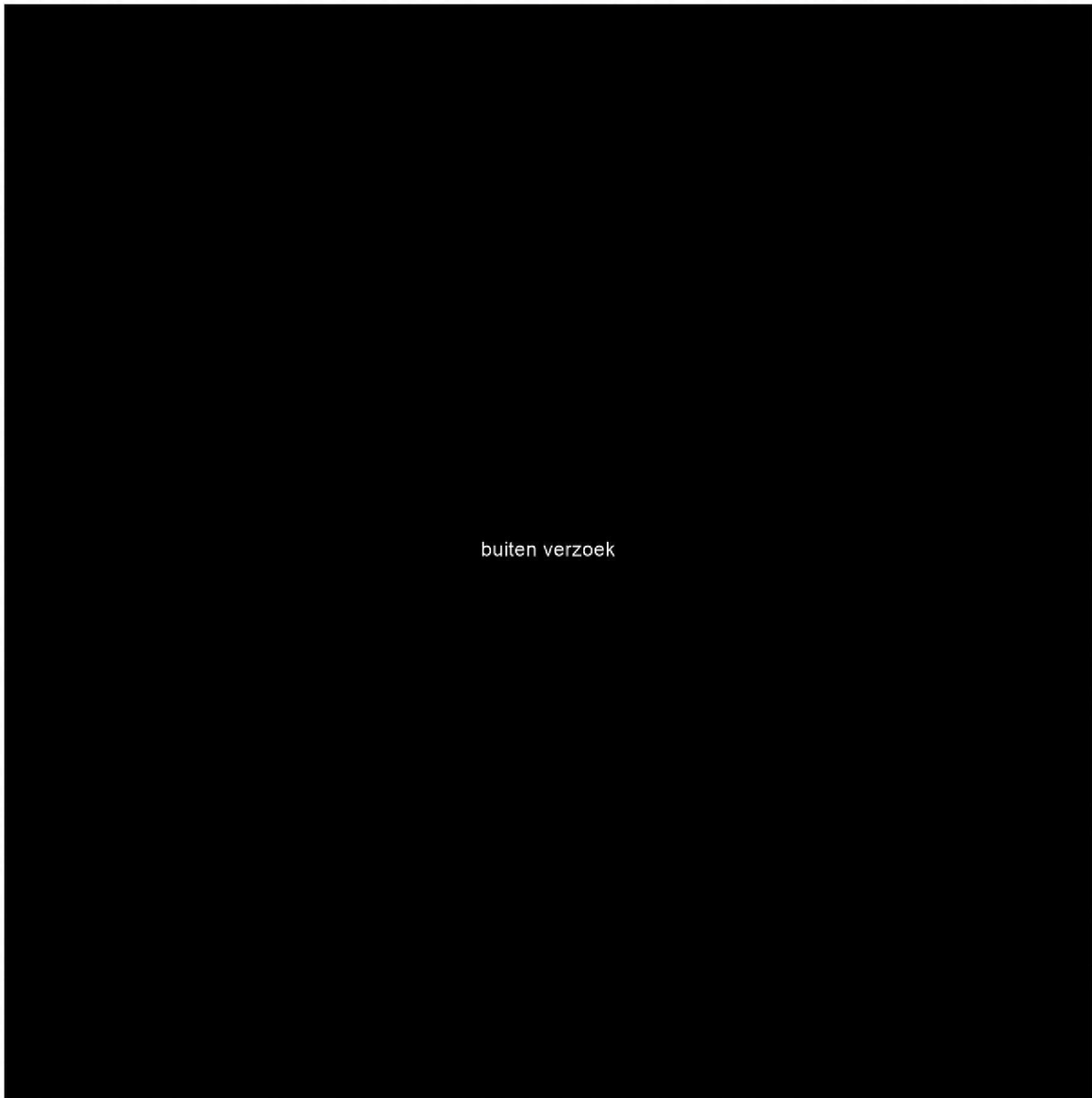
Alle vleermuizen

- Aanvrager geeft aan dat de te renoveren complexen standaard worden voorzien van mitigerende maatregelen bestaande uit gekoppelde vleermuis kasten die worden ingemetseld aan de kopse kanten van alle woningblokken in de straat.
- Veelal worden de kasten in de herfst of winterperiode aangebracht, waarna het jaar erop de werkzaamheden voor de spouwisolatie worden uitgevoerd. Ook is het mogelijk dat de kasten aangebracht worden na de werkzaamheden, waarbij we accepteren dat er een periode is dat er in het betreffende pand geen verblijfplaats is. Maar omdat de werkzaamheden gefaseerd worden uitgevoerd in maar een klein deel van het totale woningbestand ter plaatse blijven er altijd voldoende alternatieve mogelijkheden over.
- Het complete overzicht van maatregelen voor vleermuizen is opgenomen in hoofdstuk 7 projectplan.

Toelichting toegepaste inmetsele kasten

Aanvrager heeft er voor gekozen om de Schwegler 2FR battube te nemen als uitgangspunt. Deze inmetstelstenen zijn te koppelen waardoor grote ruimtes ontstaan. Deze stenen zijn inzetbaar wanneer geen spouw aanwezig is. Overigens is het wel mogelijk om via deze kasten vleermuizen toegang aan de spouw te bieden. Om deze kasten goed te laten functioneren, gelden de volgende voorwaarden:

- De onderrand van de kasten bevinden zich minimaal 2.80 meter boven de grond en/of een horizontaal vlak (bijvoorbeeld boven een plat dak van een aanbouw).
- De kasten moeten vrij aanvliegbaar zijn. Vermijd obstakels en lichtbronnen in de buurt van de kasten.
- Voor een grotere kans op succes kopper minimaal 3 kasten aan elkaar.

buiten verzoek

buiten verzoek

Culemborg

Complex 100060, Achter de poort

- Aanvrager realiseert minimaal 8 permanente alternatieve zomerverblijfplaatsen en 44 alternatieve paarverblijfplaatsen in de vorm van inmetsekkasten voor gewone dwergvleermuis.

Complex 100100, Achter de poort

- Aanvrager realiseert minimaal 4 permanente alternatieve zomerverblijfplaatsen en 4 permanente alternatieve paarverblijfplaatsen in de vorm van inmetsekkasten voor gewone dwergvleermuis.

Complex 100150, Achter de poort

- Aanvrager realiseert minimaal 4 permanente alternatieve kraamverblijfplaatsen in de vorm van inmetsekkasten voor gewone dwergvleermuis.

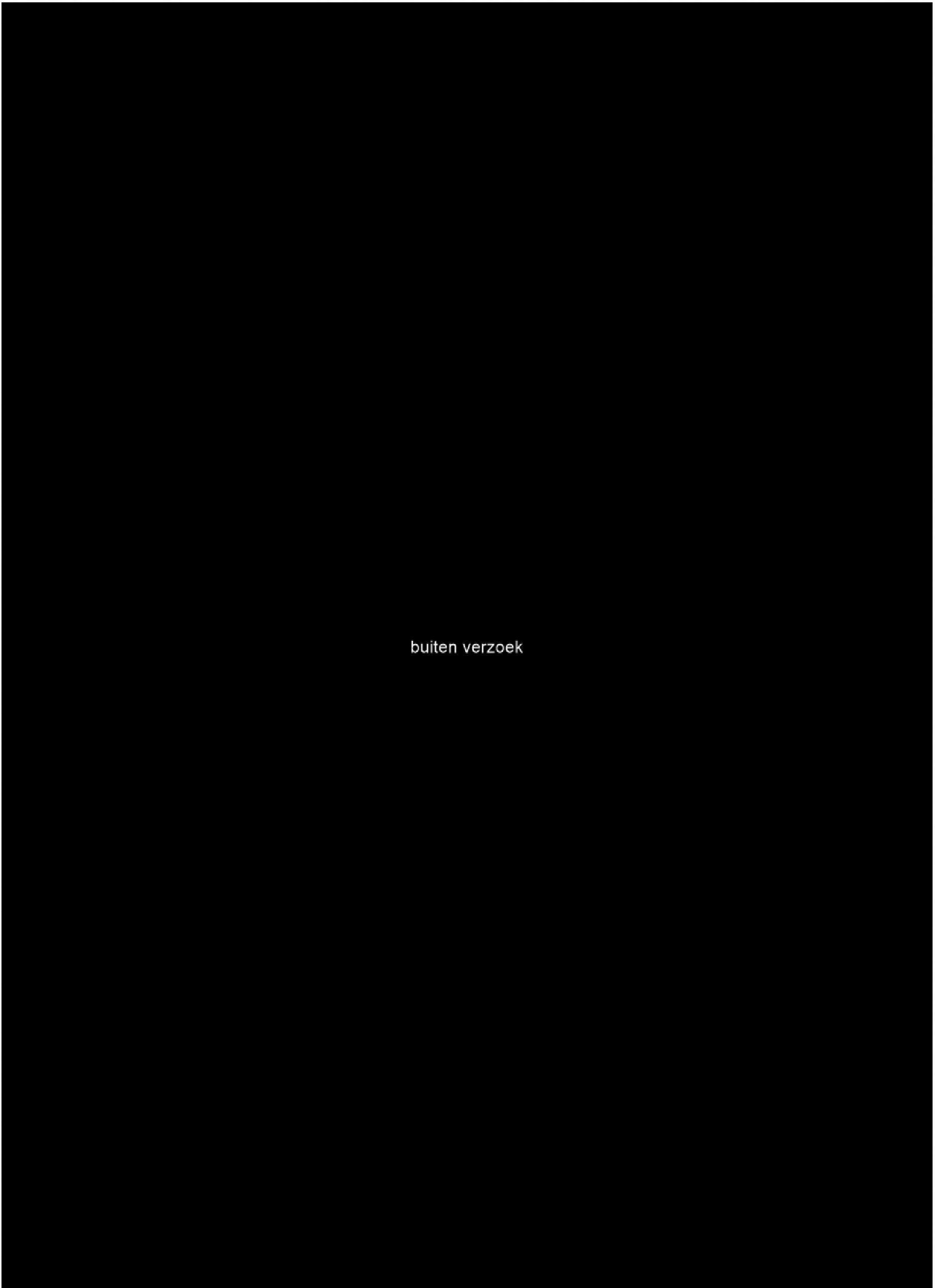
Complex 100400, Voorkoop

- Aanvrager realiseert minimaal 8 permanente alternatieve zomerverblijfplaatsen en 16 permanente alternatieve paarverblijfplaatsen in de vorm van inmetsekkasten voor gewone dwergvleermuis.

Complex 100410, Voorkoop

- Aanvrager realiseert minimaal 4 permanente alternatieve zomerverblijfplaatsen en 4 permanente alternatieve paarverblijfplaatsen in de vorm van inmetsekkasten voor gewone dwergvleermuis.

buiten verzoek

buiten verzoek

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

buiten verzoek

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e

buiten verzoek

5.1.2e

buiten verzoek

3. Aanvullend voorgestelde mitigerende maatregelen ANW

- ANW concludeert dat aanvrager niet consistent de permanente alternatieven voor de aangetroffen zomerverblijfplaatsen van de gewone en ruige dwergvleermuis aanbiedt. Enerzijds stellen ze voor om de alternatieven in de minst kwetsbare periode van najaar/winter te realiseren, anderzijds stellen ze ook voor om de inmetsekkasten te realiseren nadat de spouwisolatie is gerealiseerd omdat er voldoende natuurlijke alternatieven zijn en het acceptabel vinden dat er tijdelijk minder verblijfplaatsen aanwezig zijn. ANW stelt voor om te allen tijde vooraf te mitigeren zodat de verblijfplaatsen op de verschillende locaties in de gebouwen en/of nabijgelegen complex functioneel zijn. Negatieve effecten worden hiermee tot een minimum gereduceerd en daarmee blijft de gunstige staat van instandhouding gewaarborgd.

Aanvullende maatregelen voor het gehele project

Gewone dwergvleermuis

- Aanvrager dient permanente alternatieven voor de gewone dwergvleermuis altijd voorafgaand aan de werkzaamheden beschikbaar te hebben rekening houdend met voldoende gewenningstijd van minimaal 3 maanden voor zomerverblijfplaatsen binnen het actieve vleermuisseizoen.
- Aanvrager dient de permanente alternatieven voor de gewone dwergvleermuis altijd voorafgaand aan de werkzaamheden beschikbaar te hebben rekening houdend met voldoende gewenningstijd van minimaal 6 maanden voor paarverblijfplaatsen binnen het actieve vleermuisseizoen.

Ruige dwergvleermuis

- De permanente alternatieven voor de ruige dwergvleermuis dienen altijd beschikbaar te zijn voorafgaand aan de werkzaamheden en een gewenningstijd in acht wordt genomen van minimaal 1 maand binnen het actieve vleermuisseizoen.

buiten verzoek

5.1.2e

Complex 100150, Achter de poort

Gewone dwergvleermuis

- Aanvrager dient minimaal 8 permanente alternatieve kraamverblijfplaatsen te mitigeren voor de 2 waargenomen kraamverblijven. In plaats van de 4 genoemde kasten in het mitigatievoorstel.

5.1.2e

buiten verzoek

buiten verzoek

4. Doden en verwonden (Art. 9)

Door het nemen van mitigerende maatregelen wordt doden en/of verwonden van individuen **wel** voorkomen of beperkt tot incidentele slachtoffers.

Doden en verwonden wordt voorkomen door de werkzaamheden zorgvuldig uit te voeren conform de voorgestelde mitigerende maatregelen. Het plaatsen van exclusion flaps buiten de kwetsbare periode van vleermuizen en een nacontrole om aanwezigheid van vleermuizen uit te sluiten, voorkomt dat vleermuizen worden gedood.

5. Beschadigen, vernielen, verstoren, uithalen en wegnemen van voortplanting- of vaste rust- of verblijfplaatsen (Art. 11)

De werkzaamheden bestaan op hoofdlijnen uit het isoleren van de daken en spouwmuren, het aanbrengen van isolerende beglazing en diverse onderhoudswerkzaamheden. Uit het onderzoek blijkt dat een netwerk aan verblijfplaatsen van gewone dwergvleermuizen in mindere mate ruige dwergvleermuis en laatvlieger, in de verschillende wijken zijn aangetroffen op locaties waar werkzaamheden worden uitgevoerd. Alternatieve verblijfplaatsen worden vooraf, met voldoende gewenningstijd, in de directe omgeving van de huidige verblijfplaatsen gecreëerd.

Er moeten altijd permanente alternatieven voor zowel de laatvlieger, gewone dwergvleermuis en ruige dwergvleermuis beschikbaar zijn voorafgaand aan de uitvoerende werkzaamheden. Om te kunnen waarborgen dat er ten alle tijde ruim voldoende functionele verblijfplaatsen aanwezig zijn in of in de directe nabijheid van de complexen is een fasering in de werkzaamheden per blok essentieel en dient onder begeleiding van een deskundige op het gebied van vleermuizen te worden uitgevoerd. Door de voorgestelde mitigerende en aanvullende voorwaarden wordt **beschadigen en vernielen voorkomen**. Negatieve effecten zijn niet te verwachten door het tijdig beschikbaar hebben van functionele permanente alternatieve verblijfplaatsen. Daarmee kan de populatie vleermuizen in stand blijven. Ze dienen wel eerst de permanente alternatieve verblijfplaatsen te ontdekken. Deze zijn nooit helemaal vergelijkbaar met bestaande verblijfplaatsen. **Verstoren** is daarmee niet uit te sluiten. Het leefgebied blijft in tact en er zullen voldoende alternatieven beschikbaar zijn om de populatie vleermuizen te kunnen handhaven. Wel dient er in dit project extra aandacht te worden gegeven aan het zorgvuldig handelen in de vorm van ecologische begeleiding omdat de fasering en type werkzaamheden nog niet exact per complex bekend is. De gunstige staat van instandhouding komt niet in het geding door het aanbieden van voldoende permanente voorzieningen op alle kopse kanten van de woningen waardoor de soorten ook op lange termijn nog in het plangebied kan verblijven.

Deze pagina's zijn reeds openbaar of niet openbaar. Voor de reden verwijzen wij u naar het woo-besluit en de inventarislijst.

16 - 23

buiten verzoek

Bijlage 1 mitigerende maatregelen

7 Mitigerende maatregelen

De doelstelling van de Flora- en faunawet is de bescherming en het behoud van de gunstige staat van instandhouding van in het wild levende plant- en diersoorten. Het uitgangspunt van de wet is 'nee, tenzij', dat wil zeggen dat activiteiten met een schadelijk effect op beschermde soorten in principe verboden zijn. Van het verbod op schadelijke handelingen ('nee') kan onder voorwaarden ('tenzij') worden afgeweken, met behulp van een ontheffing waarvoor de bevoegdheid voor het verlenen van een dergelijke ontheffing bij het Ministerie van Economische Zaken ligt. Onderstaand zijn de voor het onderhavige project relevante (verbods-)artikelen genoemd. Daarbij is beschreven met welke mitigerende maatregelen er invulling wordt gegeven aan het voorkomen en uitsluiten van negatieve effecten op zowel soort- als populatieniveau.

7.1 Algemene maatregelen

In de Flora- en faunawet is in Artikel 2 de algemene zorgverplichting opgenomen. In dit artikel is beschreven dat een ieder verplicht is om voldoende zorg in acht te nemen voor de in het wild levende dieren en planten, alsmede voor hun directe leefomgeving. De algemene zorgplicht geldt te allen tijde tijdens het uitvoeren van werkzaamheden, ongeacht deze te typeren vallen als zijnde ruimtelijke ontwikkeling of bestendig beheer en onderhoud en ongeacht of er strikt beschermde soorten aanwezig zijn. Dit laatste wil dus zeggen dat ook bij de woningen van complex 202019 te Heukelum en complex 300300 te Tiel de algemene zorgverplichting in acht genomen dient te worden.

Ter illustratie een voorbeeld van een goede invulling van de zorgverplichting:

- bij een van de woningen waar de werkzaamheden aan het dak worden gestart, blijken bij de schoorstenen kauwtjes te broeden → de werkzaamheden worden uitgesteld en er wordt een ter zake kundige ecoloog betrokken bij de beoordeling van de effecten van de werkzaamheden; indien volgens de ecoloog geen negatieve effecten te

verwachten zijn (d.w.z. dat er naar verwachting geen verstoring optreedt) kunnen de werkzaamheden aan het dak worden aangevangen, indien wel negatieve effecten te verwachten zijn (d.w.z. dat verstoring optreedt en er bijvoorbeeld een gereede kans is dat het nest met eieren of met jongen door de ouders in de steek gelaten wordt) worden de werkzaamheden aan het betreffende dak pas aangevangen wanneer de ecoloog daar zijn toestemming voor heeft verleend (d.w.z. wanneer er geen negatieve effecten optreden voor het aanwezige broedgeval, hoogst waarschijnlijk is dat op het moment dat de jongen het nest hebben verlaten en het nest niet meer in gebruik is).

Indien (strikt beschermde) soorten bij de woningen zijn aangetroffen dienen algemene mitigerende maatregelen uitgevoerd te worden. Deze algemene mitigerende maatregelen zijn onderstaand beschreven en voor alle complexen gelijk. Zij worden daarom niet nogmaals benoemd bij de specifieke maatregelen die per plaats en per complex beschreven zijn.

- De werkzaamheden, dienen door een ter zake deskundige ecoloog begeleid te worden. Hierdoor wordt gewaarborgd dat de maatregelen op een juiste manier uitgevoerd worden en zo wordt er tevens invulling gegeven aan de algemene zorgverplichting (Artikel 2 van de Flora- en faunawet). In Bijlage X is beschreven wat door het Ministerie van Economische Zaken verstaan wordt onder een ter zake kundige.
- Er moet per uitvoeringsproject een ecologisch werkprotocol opgesteld worden waarin alle te nemen maatregelen, worden vastgelegd. Dit ecologisch werkprotocol moet op de werklocatie aanwezig zijn en onder alle betrokken partijen bekend zijn.
- Werkzaamheden moeten aantoonbaar conform dit protocol worden uitgevoerd. Mochten er zich gedurende de werkzaamheden ten aanzien van beschermde soorten onvoorziene omstandigheden

voordoen, wordt direct contact opgenomen met de ter zake deskundige ecooloog.

- Voor alle werkzaamheden bij de woningen geldt dat broedvogels in bomen en struiken behorende bij tuinen en gemeentelijke beplantingen rondom de woningen tot broeden kunnen komen. Deze vogelnesten zijn uitsluitend beschermd gedurende de periode dat deze nesten in gebruik zijn, dat wil zeggen de broed- en nestperiode.
- De broedperiode loopt globaal van 15 maart tot 15 juli, maar ook broedgevallen buiten deze periode zijn beschermd.
- Wanneer er geen vogels nestelen, kan er begonnen worden met de ingreep. Indien broedgevallen aanwezig zijn, dient, in overleg met de ter zake deskundige ecooloog, een andere periode voor de werkzaamheden vastgesteld te worden.
- Het is niet mogelijk om een ontheffing te verkrijgen voor het verwijderen of verstoren van deze nesten in de broed- en nestperiode.
- Het is in dit kader aan te bevelen om de werkzaamheden voor zover dat mogelijk is buiten de broedperiode om uit te voeren.
- Indien dit niet mogelijk is, dient de directe omgeving van de woningen waar de werkzaamheden worden uitgevoerd, voorafgaande aan deze werkzaamheden gecontroleerd te worden op de aanwezigheid van algemene broedgevallen, wanneer dit nodig is (bijvoorbeeld als een grote haag de woning van de weg scheidt en de steiger juist daar geplaatst moet worden).

7.2 Voorkomen van doding of verwonding

In Artikel 9 van de Flora- en faunawet staat beschreven dat het verboden is om beschermde dieren te doden, te verwonden, te vangen, te bemachtigen of met het oog daarop op te sporen.

Het uitvoeren van werkzaamheden en ruimtelijke ingrepen waarbij aanwezige dieren verwond of zelfs gedood kunnen worden, houdt een overtreding van Artikel 9 van de Flora- en faunawet in. Het overtreden van de wet is niet toegestaan. De aanwezige (strikte beschermde) soorten kunnen mogelijk verwond en/of gedood worden. Het is daarom noodzakelijk om mitigerende maatregelen te nemen om dit zo veel als mogelijk te voorkomen en uit te sluiten. Dit wordt volgens een vast stramien uitgevoerd, welk onderstaand toegelicht is.

Vleermuizen

- De woningen waar verblijfplaatsen aanwezig of te verwachten zijn, worden voorafgaande aan de werkzaamheden ongeschikt gemaakt, dit wordt gedaan door het plaatsen van 'exclusion flaps'.
- De exclusion flaps worden geplaatst in de minst schadelijke periode van vleermuizen, dus buiten winterrust en kraamperiode.
- De kraamperiode van gewone dwergvleermuis loopt globaal van 15 mei t/m 15 juli.
- De kraamperiode van laatvlieger loopt globaal van 1 mei t/m 31 juli.
- De winterrustperiode van vleermuizen loopt globaal van 15 november tot 15 maart.
- Het afplakken van de verblijfplaatsen wordt enkel uitgevoerd wanneer de avondtemperaturen voor een aantal dagen aaneengesloten hoger zijn dan 10 °C.
- Er wordt door een ter zake kundige ecooloog gecontroleerd of de woningen, na het plaatsen van de 'exclusion flaps' nog in gebruik zijn door vleermuizen. In Bijlage X is beschreven wat 'exclusion flaps' zijn.

Huismussen

- Bij de woningen met jaarrond beschermde nesten van huismussen moet gewerkt worden onder begeleiding van een ter zake deskundige.
- Er kan niet aan de (daken van de) woningen gewerkt worden als huismussen broeden. Er dient in de broedperiode vooraf gecontroleerd te worden op de aanwezigheid van broedgevallen.
- De broedperiode van huismussen loopt globaal van 1 maart t/m 31 augustus.

Gierzwaluwen

- Bij de woningen met jaarrond beschermde nesten van gierzwaluwen zal niet gewerkt worden zonder begeleiding van een ter zake deskundige.
- Er kan niet aan de (daken van de) woningen gewerkt worden als gierzwaluwen broeden.
- De broedperiode van gierzwaluwen loopt globaal van 15 april t/m 15 augustus.

Werkzaamheden aan woningen bedragen vaak één tot een aantal weken per huizenblok. Dakwerkzaamheden worden vaak zelfs in één dag per woning afgerond. De maatregelen zorgen met name voor het mitigeren van effecten op korte termijn, d.w.z. dat de maatregelen voornamelijk gericht zijn op het voorkomen van effecten voorafgaande en tijdens de uitvoering van de voorgenomen werkzaamheden. Om

het verwonden en doden van aanwezige vleermuizen, huismussen en gierzwaluwen uit te sluiten en/of zo veel als mogelijk te voorkomen dienen dus mitigerende maatregelen uitgevoerd te worden. Deze mitigerende maatregelen zijn per plaats en per complex beschreven in paragraaf 7.4 t/m 7.11.

7.3 Aanbieden van alternatieven

In Artikel 11 van de Flora- en faunawet is beschreven dat het verboden is om nesten, holen of andere voortplantings- of vaste rust- of verblijfplaatsen van beschermde dieren te beschadigen, te vernielen, uit te halen, weg te nemen of te verstoren.

Het uitvoeren van werkzaamheden waarbij vaste rust- en/of verblijfplaatsen van vleermuizen of jaarrond beschermde nesten van huismussen en gierzwaluwen verloren gaan, houdt een overtreding van Artikel 11 van de Flora- en faunawet in. De aanwezige vaste rust- en/of verblijfplaatsen van vleermuizen, alsook de aanwezige jaarrond beschermde nesten van huismussen of gierzwaluwen worden door de voorgenomen werkzaamheden verstoord. De functionaliteit zal, indien geen maatregelen genomen worden, verloren gaan. Het is daarom noodzakelijk om dit verlies van verblijfplaatsen en nestplaatsen te mitigeren. Dit wordt volgens een vast stramien uitgevoerd, welk onderstaand toegelicht is.

Vleermuizen

- Bij de gewone dwergvleermuis worden met een factor 4 nieuwe verblijfplaatsen gerealiseerd, die dezelfde functie kunnen vervullen als de zomerkraam- en paarverblijfplaats die verloren gaat.
- Indien het gaat om het aanbieden van een geschikt alternatief voor een verblijfplaats met als functie kraamverblijfplaats van gewone dwergvleermuizen zal gebruik gemaakt worden van een grotere inbouwkast of geschakelde inbouwkasten.
- Bij de ruige dwergvleermuis zullen met een factor 4 nieuwe verblijfplaatsen gerealiseerd worden die dezelfde functie kunnen vervullen als de verblijfplaats die verloren gaat.
- Voor de kraamverblijfplaatsen van laatvlieger is het noodzakelijk om maatwerk te leveren; er zullen 2 grote geschikte alternatieve kraamverblijfplaatsen worden aangeboden in de directe omgeving van de oorspronkelijke kraamverblijfplaats, bij voorkeur op dezelfde locatie op de kopgevel.

buiten verzoek

Het mitigeren van verblijfplaatsen en nestplaatsen is van belang en noodzakelijk om te zorgen dat de functionaliteit van de woningen in de huidige situatie niet verminderd ten opzichte van de nieuwe situatie. Er wordt zo een netwerk aan verblijfplaatsen die geschikt zijn voor de betreffende functie gehandhaafd. Het type en de precieze locatie ervan in de woningen wordt nader overeengestemd met een ter zake deskundige ecoloog.

De vervangende verblijfplaatsen worden bij voorkeur zo dicht mogelijk, maar altijd binnen 100 à 200 meter van de oorspronkelijke verblijfplaats geplaatst en altijd binnen het leefgebied van de groep. Het zal altijd gaan om inbouwkasten of andere permanente (duurzame) alternatieven. In Bijlage X zijn er voorbeelden gegeven van wat verstaan wordt onder geschikte alternatieve verblijfplaatsen voor vleermuizen, huismussen en gierzwaluwen. Alternatieve verblijfplaatsen moeten ruim voorafgaande aan de werkzaamheden worden aangeboden, soms zelfs tot een jaar voorafgaande aan de start van de ingrepen. Er wordt steeds rekening gehouden met de in de soortenstandaard genoemde gewenningsperiode.

De maatregelen zorgen met name voor het mitigeren van effecten *op lange termijn*, d.w.z. dat de maatregelen voornamelijk gericht zijn op het voorkomen van negatieve effecten na gevolg van de voorgenomen werkzaamheden aan de woningen, waarbij verblijfplaatsen en/of nestplaatsen verstoord worden. Deze mitigerende maatregelen zijn per plaats en per complex, volgens bovenstaand genoemd stramien, beschreven in paragraaf 7.4 t/m 7.11.

buiten verzoek

buiten verzoek

7.5 Mitigatie Culemborg

7.5.1 Complex 100060

- De mitigerende maatregelen moeten voorafgaande aan de werkzaamheden en ingrepen aan de woningen in een (plan-specifiek) ecologisch werkprotocol worden vastgelegd, zie 7.1.
- Het verwonden en/of doden van vleermuizen, huismussen en gierzwaluwen dient voorkomen te worden, zie 7.2.
- Bij de woningen met jaarrond beschermde nesten van huismussen of gierzwaluwen wordt gewerkt onder begeleiding van een ter zake deskundige, zie 7.2.
- Indien broedgevallen van huismussen aanwezig zijn, wordt niet aan (het dak van) de betreffende woning en/of blok gewerkt. Daarnaast zal er in de broedperiode van gierzwaluwen, van 15 april t/m 15 augustus, niet aan (het dak van) de betreffende woning en/of blok gewerkt worden, zie 7.2.
- Er moeten 8 alternatieve zomerverblijfplaatsen en 44 alternatieve paarverblijfplaatsen voor gewone dwergvleermuizen worden aangeboden, zie 7.3.
- Er moeten 16 alternatieve nestplaatsen voor huismussen worden aangeboden, zie 7.3.
- Er moeten 5 alternatieve nestplaatsen voor gierzwaluwen worden aangeboden, zie 7.3.

7.5.2 Complex 100100

- De mitigerende maatregelen moeten voorafgaande aan de werkzaamheden en ingrepen aan de woningen in een (plan-specifiek) ecologisch werkprotocol worden vastgelegd, zie 7.1.
- Het verwonden en/of doden van vleermuizen, huismussen en gierzwaluwen dient voorkomen te worden, zie 7.2.
- Bij de woningen met jaarrond beschermde nesten van huismussen of gierzwaluwen wordt gewerkt

onder begeleiding van een ter zake deskundige, zie 7.2.

- Indien broedgevallen van huismussen aanwezig zijn, wordt niet aan (het dak van) de betreffende woning en/of blok gewerkt. Daarnaast zal er in de broedperiode van gierzwaluwen, van 15 april t/m 15 augustus, niet aan (het dak van) de betreffende woning en/of blok gewerkt worden, zie 7.2.
- Er moeten 4 alternatieve zomerverblijfplaatsen en 4 alternatieve paarverblijfplaatsen voor gewone dwergvleermuizen worden aangeboden, zie 7.3.
- Er moeten 8 alternatieve nestplaatsen voor huismussen worden aangeboden, zie 7.3.
- Er moeten 15 alternatieve nestplaatsen voor gierzwaluwen worden aangeboden, zie 7.3.

7.5.3 Complex 100150

- De mitigerende maatregelen moeten voorafgaande aan de werkzaamheden en ingrepen aan de woningen in een (plan-specifiek) ecologisch werkprotocol worden vastgelegd, zie 7.1.
- Het verwonden en/of doden van vleermuizen, huismussen en gierzwaluwen dient voorkomen te worden, zie 7.2.
- Er wordt niet gewerkt aan de woningen in de periode van 15 mei t/m 15 juli, in verband met de aanwezige kraamkolonies van gewone dwergvleermuizen in het complex 100150, zie 7.2.
- Bij de woningen met jaarrond beschermde nesten van huismussen of gierzwaluwen wordt gewerkt onder begeleiding van een ter zake deskundige, zie 7.2.
- Indien broedgevallen van huismussen aanwezig zijn, wordt niet aan (het dak van) de betreffende woning en/of blok gewerkt. Daarnaast zal er in de broedperiode van gierzwaluwen, van 15 april t/m 15 augustus, niet aan (het dak van) de betreffende woning en/of blok gewerkt worden, zie 7.2.
- Er moeten 4 alternatieve kraamverblijfplaatsen voor gewone dwergvleermuizen worden aangeboden. Het gaat om maatwerk. Voorbeelden zijn weergegeven in Bijlage X, zie 7.3.
- Er moeten 2 alternatieve nestplaatsen voor huismussen worden aangeboden, zie 7.3.
- Er moeten 5 alternatieve nestplaatsen voor gierzwaluwen worden aangeboden, zie 7.3.

7.5.4 Complex 100400

- De mitigerende maatregelen moeten voorafgaande aan de werkzaamheden en ingrepen aan de woningen in een (plan-specifiek) ecologisch werkprotocol worden vastgelegd, zie 7.1.

- Het verwonden en/of doden van vleermuizen en huismussen dient voorkomen te worden, zie 7.2.
- Bij de woningen met jaarrond beschermde nesten van huismussen wordt gewerkt onder begeleiding van een ter zake deskundige. Indien broedgevallen van huismussen aanwezig zijn, wordt niet aan (het dak van) de betreffende woning en/of blok gewerkt, zie 7.2.
- Er moeten 8 alternatieve zomerverblijfplaatsen en 16 alternatieve paarverblijfplaatsen voor gewone dwergvleermuizen worden aangeboden, zie 7.3.
- Er moeten 10 alternatieve nestplaatsen voor huismussen worden aangeboden, zie 7.3.

7.5.5 Complex 100410

- De mitigerende maatregelen moeten voorafgaande aan de werkzaamheden en ingrepen aan de woningen in een (plan-specifiek) ecologisch werkprotocol worden vastgelegd, zie 7.1.
- Het verwonden en/of doden van vleermuizen en huismussen dient voorkomen te worden, zie 7.2.
- Bij de woningen met jaarrond beschermde nesten van huismussen wordt gewerkt onder begeleiding van een ter zake deskundige. Indien broedgevallen van huismussen aanwezig zijn, wordt niet aan (het dak van) de betreffende woning en/of blok gewerkt, zie 7.2.
- Er moeten 4 alternatieve zomerverblijfplaatsen en 4 alternatieve paarverblijfplaatsen voor gewone dwergvleermuizen worden aangeboden, zie 7.3.
- Er moeten 4 alternatieve nestplaatsen voor huismussen worden aangeboden, zie 7.3.

buiten verzoek

Deze pagina's zijn reeds openbaar of niet openbaar. Voor de reden verwijzen wij u naar het woo-besluit en de inventarislijst.

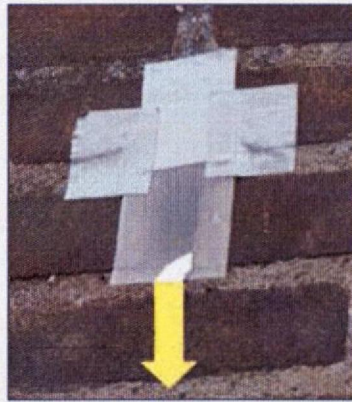
29 - 33

buiten verzoek

KADER: EXCLUSION FLAPS

Exclusion flaps worden gebruikt om stootvoegen af te sluiten, op zo'n manier dat in de spouw aanwezige vleermuizen er wel uit kunnen komen, maar er niet meer in.

Exclusion flaps mogen niet gebruikt worden in de kraamperiode en winterrust van vleermuizen!

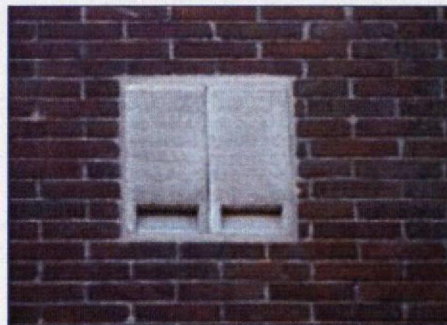
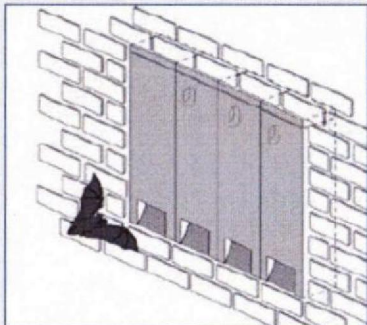
KADER: VLEERMUIKASTEN

Vleermuiskasten kunnen een goede oplossing zijn als andere mogelijkheden niet toepasbaar zijn. Er zijn diverse modellen in omloop. Welk model het meest geschikt is hangt af van de situatie en zal door een deskundige bepaald moeten worden. Het realiseren van alternatieve kraamkasten is steeds maatwerk en wordt per locatie bekeken.

Inmetzelstenen

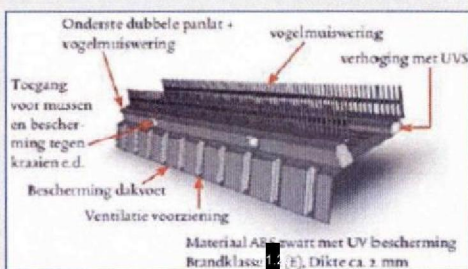
Er zijn verschillende types inmetzelstenen op de markt. Een voorbeeld is de Schwegler 2FR battube die verkrijgbaar is bij Waveka. Deze inmetzelstenen zijn te koppelen waardoor grote ruimtes ontstaan. Deze stenen zijn inzetbaar wanneer het onwenselijk is dat vleermuizen in de spouw komen of wanneer geen spouw aanwezig is. Overigens is het wel mogelijk om via deze kasten vleermuizen toegang aan de spouw te bieden. Om deze kasten goed te laten functioneren, gelden de volgende voorwaarden:

- De onderrand van de kasten bevinden zich minimaal 2.80 meter boven de grond en/of een horizontaal vlak (bijvoorbeeld boven een plat dak van een aanbouw).
- De kasten moeten vrij aanvliegbaar zijn. Vermijd obstakels en lichtbronnen in de buurt van de kasten.
- Voor een grotere kans op succes koppel minimaal 3 kasten aan elkaar.

KADER: VOGELVOORZIENINGEN OF VERGELIJKBAAR ALTERNATIEF

Huismussen maken bij voorkeur gebruik van daken met veel ruimte tussen de dakpannen en het dakbeschot. De dakpannen zijn het liefst open en van een relatief bol model. Meestal worden de ruimtes tussen de eerste twee à drie rijen pannen vanaf de goot gebruikt. Daken kunnen eenvoudig ongeschikt gemaakt worden door het aanbrengen van vogelschroot. Een vogelvriendelijke manier is het gebruik van zogenaamde vogelvides. Door het gebruik van vogelvides kunnen huismussen alleen in een deel van de eerste rij pannen vanaf de goot nestelen. De vogelvide is verkrijgbaar bij de bouwgroothandel en Vivara, meestal in lengtes van 6 meter. Het is universeel toepasbaar op tengels of het dakbeschot en is onderhoudsvrij.

Huismussen en gierzwaluwen nestelen vaak onder dakpannen. De ruimtes kunnen onder andere bereikt worden via kapotte pannen, via ruimte tussen gevelpannen en de muur of ontluchtingspannen zonder rooster. Daken kunnen geschikter gemaakt worden door een aantal pannen te vervangen door zogenaamde mussen- of gierzwaluwpannen.

Ontluchtingspannen zonder roosters kunnen ook fungeren. Ook kunnen hoeken uit gevelpannen worden gezaagd zodat gierzwaluw of huismus via de ontstane opening onder het dak kunnen komen. Indien het ongewenst is dat vogels in dakdelen komen, kunnen ook speciale gierzwaluwstenen worden geplaatst.

dossier separator

(VOORZIJDE)

dossier separator

(ACHTERZIJDE)

